

EPOCA BRÂNCOVEANU - VIAȚA SOCIALĂ, ECONOMICĂ ȘI POLITICĂ

Prof. Mihail DINU-PĂTRAȘCU²⁴

Abstract: *C. Brancoveanu (born 1654 – died 15th August 1714) was a great nobleman from Muntenia, gentleman of Tara Romaneasca between 1688 and 1714, nephew of the ruler Serban Cantacuzino. During the time of his reign, Tara Romaneasca has gone through a period of cultural boom and development of the spiritual life. As an orphan, without a father from the age of 1, he was raised by his uncle, steward Constantin Cantacuzino, who offered him a valuable education, learning, among others Greek, Latin and Slavonic. During his reign a large number of political and diplomatic actions have taken place in order to stop Czar's and Turkish expansion in south-eastern Europe.*

The main directions followed by the Romanian ruler: strengthening the reign's role; reorganizing of the fiscal system; promoting close relationship with Moldova and Transilvania. Until 1709 Constantin Brancoveanu has succeeded in maintaining a balanced political strategy between the Ottoman Empire and the Roman Empire. On 15th august 1714 Brancoveanu was martyred together with his entire family.

Cuvinte-cheie: *Țara Românească, acțiuni diplomatice, sistem fiscal, Imperiul Otoman.*

În anul 1688 a fost ales domn al Țării Românești marele boier Constantin Brâncoveanu, fiul lui Papa Brâncoveanu și al Stancăi Cantacuzino. El a avut una dintre cele mai lungi domnii din istoria Țării Românești.

Strălucit politician, diplomat și om de cultură, Brâncoveanu a desfășurat, după expresia lui Nicolae Iorga „*o politică de cumpătare, dar practică; puțin strălucitoare, dar foarte folositoare*”.

El a desfășurat o politică internă, cu dimensiuni naționale care a cuprins întreg spațiul românesc. S-a preocupat de întărirea rolului Domniei și a încercat o reorganizare a sistemului fiscal²⁵.

Relațiile sale cu Moldova, amestecul în politica Curții de la Iașiau fost determinante, în primul rând, de necesitatea concentrării politicii externe a Țărilor Române, în vederea organizării eficiente a luptei pentru afirmarea intereselor naționale. Pentru aceasta a intervenit în vederea numirii lui Constantin Duca în scaunul Moldovei și pentru încheierea unor alianțe matrimoniale, cu evident, scop politic²⁶.

În ceea ce privește Transilvania, a menținut strânse legături în special cu orașul Brașov contribuind la dezvoltarea comerțului de tranzit dintre centrul și sud-

²⁴ L.T.A.S. „V. Slăvescu”, Ploiești, Prahova.

²⁵ Virgilie Drăghiceanu, *O ctitorie brâncovenească dispărută: biserica Sfântul Ion Grecesc din București, în închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1930, pp. 138-142.

²⁶ Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, Editura Bic All, București, 2007, p. 676.

estul Europei, prin Țările Române și pasurile carpatine. În fața tendinței Habsburgilor de catolicizare a românilor din Transilvania, după unirea religioasă, Brâncoveanu a continuat politica tradițională a voievozilor români susținând, material și moral, Biserica Ortodoxă, prin construirea de lăcașuri de cult, înzestrarea lor cu danii, tipărirea cărților de învățătură creștină în tipografiile de la Râmnic și Târgoviște²⁷.

Desfășurarea războiului curuților i-a impus domnului muntean o politică abilă, ajutând pe românii din Transilvania, dar și menținând echilibrul dintre Imperiul Habsburgic și Poartă.

Datorită „*politicii pungilor cu aur*”, care erau mereu trimise otomanilor, Brâncoveanu a fost mereu întărit în scaun, succesiv în anii 1696, 1698, 1700 și 1704 de către Imperiul Otoman.

În politica externă a acționat cu prudență, deoarece Imperiul Otoman era puternic, iar Imperiul Habsburgic încerca să se extindă spre sud-estul Europei. A dorit să acționeze împotriva otomanilor, dar a căutat să nu-i provoace și le-a dat, periodic, importante sume de bani. Astfel sultanul l-a reconfirmat de mai multe ori pe tron. În secret însă a stabilit relații cu alte puteri creștine (Imperiul Habsburgic, Rusia, Polonia, etc)²⁸.

Luptele dintre cele două grupări boierești din Țara Românească – Bălenii și Cantacuzinii-generatoare de tensiuni politice și forța ofensivă a Poloniei au determinat Poarta să încheie ceea ce s-a dovedit un experiment, numind în Țara Românească un membru al familiei Cantacuzino, Șerban, iar în Moldova, un soldat pe cât de experimentat, pe atât de fidel Porții, Constantin Cantemir.

Moartea neașteptată a lui Șerban Cantacuzino a adus la domnie pe nepotul său, Constantin Brâncoveanu, aflat la început sub tutela unchiului său, stolnicul Constantin Cantacuzino, un boier de mare cultură și, în același timp, un abil om politic.

Constantin Brâncoveanu a continuat politica de reconciliere a celor două grupări boierești aflate până atunci în conflict și a izbutit să-și asigure o lungă și stabilă domnie, care va aduce Țării Românești o perioadă de bunăstare și progres ce a coincis cu deschiderea Problemei orientale sau a luptei pentru succesiunea Imperiului otoman în Europa²⁹. Anii domniei lui Constantin Brâncoveanu au fost marcați de un progres economic și cultural-artistic, de inițiative de modernizare a aparatului statal, de reformare a sistemului fiscal. A organizat cancelaria statului în vederea întreținerii raporturilor cu puterile străine, constatându-se prezența unui aparat specializat. Epoca brâncovenească s-a deschis influențelor occidentale care au început să prevaleze

²⁷ Mihai Bărbulescu, Denis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Editura Enciclopedia, București, 1998, p. 272.

²⁸ Magda Stan, Cristian Vornicu, *101 personalități și evenimente istorice*, Editura Niculescu, București, 2007, pp. 36-37.

²⁹ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului roman*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999, pp. 152-153.

asupra celor orientale. Astfel s-a creat o sinteză originală națională, prin aportul tradiției răsăritene și a celei orientale³⁰.

Politica externă, desfășurată cu multă pricepere de Constantin Brâncoveanu, a transformat Țara Românească într-un factor activ pe plan european, ale căror servicii diplomatice erau căutate în epocă.

El a manevrat cu abilitate între puterile europene, mai ales o dată cu apariția unor concurenți noi – Habsburgii și Rusia, în cursa pentru controlul politic al sud-estului Europei. Axul principal al politicii sale a fost menținerea, în permanentă a unor raporturi bune cu Poarta, garantate prin pungile cu bani, pentru păstrarea statutului politico-juridic deosebit al Țărilor Române, într-o epocă de permanente frământări și rapturi teritoriale. Deși la începutul domniei relațiile cu Habsburgii au fost încordate, Constantin Brâncoveanu reținu delegația trimisă la Viena de predecesorul său pentru a semna tratatul de alianță, iar mai apoi ele s-au îmbunătățit. Voievodul a fost confirmat, în 1695, prinț al Sfântului Imperiu Romano-German. Constantin Brâncoveanu a încercat să evite cu orice preț transformarea țării în teatru de război sau anexarea ei la Imperiul Habsburgic³¹.

Imperialii însă voiau să-l forțeze pe Constantin Brâncoveanu să li se închine, între altele și fiindcă aveau nevoie neapărată de provizii, în lungul lor război cu turcii, provizii pe care Muntenia le putea furniza. De aceea, la începutul lui noiembrie 1689, trupele lor intră în țară, pe la Cerneți; în decembrie, un alt detașament condus de generalul Heissler, coboară din munți, pe la Bran. Se cerea domnului întreținerea, pe șapte luni, a 15 000 de soldați și o contribuție de 800 000 de florini.

Constantin Brâncoveanu a fost silit să admită o mare parte a acestor cereri și a început să le satisfacă și a chemat în același timp în ajutor pe tătari. Când aceștia sosiră, în ianuarie 1690, Heissler a trebuit să treacă munții înapoi, la Brașov. Turcii, împreună cu oastea munteană comandată de domn și ajutat de un corp de “*curuți*”, ostași unguri, conduși de pretendentul Emric Tokoly, au dat peste Heissler, între Zărnești și Tohani; Heissler a căzut prizonier la 11 august 1690³².

După anul 1690, Constantin Brâncoveanu nu a mai avut nici o luptă cu nimeni. Relațiile lui cu imperialii se îmbunătățesc deoarece le-a furnizat informații asupra situației de la turci și provizii. La rândul lor, imperialii recunoscând aceste servicii, îi dau la 30 ianuarie 1695 titlul de **principe al imperiului**. Așa se explică și moșiile pe care domnul muntean și le cumpără peste munți, precum și depozitele de bani pe care și le face la Veneția.

Față de turci, Brâncoveanu și-a împlinit obligațiile la care era ținut. A furnizat „zahareaua” sau proviziile de tot felul ce i se cereau, a dat nenumărate care cu boi

³⁰ Neagu Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 150.

³¹ Virgiliu N. Drăghiceanu, *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu. Lăcașurile voievodului*, București, 1914, p. 112.

³² Mihai Bărbulescu, Denis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *op. cit.*, Editura Enciclopedia, București, 1998, p. 272.

pentru transportul lor, a ajutat la repararea sau ridicarea cetăților- a Cladovei, a Benderului, a Giurgiului. Bineînțeles, haraciul a fost plătit regulat. Se poate spune că nici un alt domn nu a dat turcilor sume atât de mari ca Constantin Brâncoveanu. Grație banilor – dar nu mai puțin și serviciilor aduse-, izbutește să-și reînnoiască mereu domnia; în anul 1699 o capătă chiar pe viață.

În acest an se încheie și îndelungatul război dintre turci și imperiali, început prin asediul Vienei de către vizirul Kara Mustafa, în 1683. După pacea de la Karlowitz (1699), Ungaria și Ardealul revin imperialilor, turcii rămânând la nord de Dunăre, numai cu Banatul Timișoarei. Brâncoveanu calculase bine păstrând raporturi bune cu cei dintâi: armatele lor sunt acum din nou la hotarele țării³³.

Situația Transilvaniei aflată sub dominația austriacă (1699) nu a fost indiferentă Curții domnești de la București. Unirea unei părți a românilor cu Biserica Romei (1701) a determinat un efort constant din partea domnitorului pentru sprijinirea românilor transilvăneni amenințați cu expansiunea acerbă a catolicismului prin scrisori și memorii adresate împăratului de la Viena, fără a periclita relațiile cu guvernul austriac și a încerca să obțină garanții ca populația ortodoxă să nu fie obligată să accepte ritul numit greco-catolic.

Experiența acumulată în raporturile politice cu Austria l-a îndemnat pe domnitor să dovedească fermitate în tratativele cu Polonia. Regele August al II lea era adeptul unui plan pe cât de ambițios, pe atât de fantezist, de extindere a granițelor polone “până la Dunăre” și pentru a elibera de sub stăpânirea otomană Moldova și Țara Românească. Strategia Poloniei asemănătoare celei austriece l-a îndemnat pe Constantin Brâncoveanu să tergiverseze negocierile pentru semnarea unui tratat de alianță antiotoman din cauza politicii muabile a polonezilor³⁴.

Cu domnul Moldovei, Constantin Cantemir (1685-1693) și cu sfătuitoarii acestuia, Cupăreștii sau Rusetesții, Constantin Brâncoveanu a avut relații încordate. Rezultatul este acela că fiecare caută să sape la Poartă pe celălalt. Ostilitatea față de Constantin Cantemir se resfrânge și asupra feciorilor acestuia, asupra lui Dimitrie a cărui primă domnie nu este recunoscută de către sultan tocmai în urma intervențiilor lui Brâncoveanu, și asupra lui Antioh. Constantin Brâncoveanu a căutat după moartea lui Constantin Cantemir să aibă în Moldova un domn al său, care să-i împărtășească gândurile și să-i urmeze indicațiile. De aceea el îl sprijină pe Constantin Duca, pe care și-l face și ginere.

Urmează o epocă liniștită, de belșug, cea mai frumoasă epocă din domnia lui Brâncoveanu. Voievodul înconjurat de o familie numeroasă, clădește palate, biserici și mănăstiri, încurajează arta, sprijinită de cărturari, duce o viață plăcută, în strălucire și lux. Epoca aceasta fericită ține până în anul 1711 când izbucnește războiul ruso-turc.

³³ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, pp.128-129.

³⁴ Niculae Lixandru, „Constantin Brâncoveanu este dus la pierzanie de diplomația sa duplicitară”, în „Historia”, anul II, nr. 44, august 2005, pp. 31-32.

Armata rusă condusă de țarul Petru cel Mare trece în Moldova, unde Dimitrie Cantemir devine filorus. După o luptă de câteva zile, la Stănilești, Petru cel Mare trebuie să ceară pace și a fost bucuros să o obțină. Turcii au început, din acest moment, să-l bănuiască pe Constantin Brâncoveanu de trădare, după ce omul său de încredere, spătarul Toma Cantacuzino, fără știrea domnului muntean a plecat alături de turci. Se adaugă apoi intrigile dușmanilor și printre aceștia erau chiar boieri din apropierea tronului, mai mult chiar din nefericire – rude de-ale sale, ca stolnicul Constantin Contacuzino³⁵.

Misiunile lui Gheorghe Castriotul (1698) și ale lui David Corbea (1702) la Moscova au fost expresia încercării lui Constantin Brâncoveanu în calitate de reprezentant al populațiilor balcanice supuse otomanilor, de a atrage atenția Rusiei, asupra situației din Balcani și a o cointeresa, pentru a opri astfel, indirect, tendințele de expansiune ale Habsburgilor. În războiul ruso-turc din 1710-1711, Constantin Brâncoveanu a adoptat o politică de expectativă, concentrându-și forțele în tabăra de la Urlați, lângă Ploiești, pentru a vedea în ce parte se îndreaptă victoria³⁶.

După 25 de ani de domnie, Constantin Brâncoveanu este îndepărtat de pe tron și dus la Istanbul. Închis și torturat i se cere averea și convertirea la mahomedanism. Nicio amenințare nu-l face pe Constantin Brâncoveanu să renunțe la credință. Învinuit, după cum spunea în 1716, cronicarul otoman Mehmed Rashid, că „*adunase multe bogății și arme pentru a se opune și pregăti o răscoală așteptând ca să-și arate dorința de a domni în chip absolut independent*”³⁷.

Se imputa domnului că întreținea relații secrete cu puterile creștine comunicându-le acestora știri care dăunează Porții, că stă mai mult la Târgoviște, spre a putea fugi la nevoie peste munți unde și-a cumpărat moșii, că a depus, tot în vederea unei asemenea fugi, bani la Viena și la Veneția, țara fiind strivită de dări, în sfârșit că a bătut în Ardeal medalii de aur cu chipul său, ceea ce dădea un semn de independență (defapt le bătuse spre a sărbători împlinirea a 60 de ani, care se apropia, căzând la 15/26 august 1714). Turcii erau bucuroși să pună mâna pe marile averi ale lui Constantin Brâncoveanu; se folosiră de gestul necugetat al lui Toma Cantacuzino, rețineră și o parte din părțile trimise de dușmani și hotărâră să-l mazilească³⁸.

Constantin Brâncoveanu a fost mazilit în anul 1714 în apropierea Paștilor. Împreună cu întreaga familie a fost închis la Constantinopole și toate bunurile și averile i-au fost confiscate. La 15/26 august 1714, exact când împlinea 60 de ani, a fost executat la Poartă împreună cu fiii săi, Constantin, Ștefan, Radu și Matei și boierul Ianache Văcărescu.

Mezinul, Matei, de 12 ani cere îndurare, spunând că se va face sultan. Legenda spune că tatăl său l-a muștră: „*Mai bine să mori de 100 de ori decât să te*

³⁵ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 131.

³⁶ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Editura „Humanitas”, București, 1992, p. 82.

³⁷ Ioan Bulei, *O istorie a românilor*, Editura „Meronia”, București, 2006, p. 67.

³⁸ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 132.

lepezi de credință!”. Și copilul renunță, capul lui tânăr rostogolindu-se în țărână alături de celelalte, unde va cădea și capul lui Constantin Brâncoveanu – **boier vechi și domn creștin**. Moartea principelui și a familiei sale impresionează puternic pe contemporani și va dăinui peste timp ca o imagine făuritoare de conștiință istorică³⁹.

Acuzele aduse domnitorului nu au umbrit realizările politice și culturale ale acestuia. Nicolae Iorga sublinia importanța celor 25 de ani de domnie pentru Țara Românească: *„Legăturile politice sunt astăzi, și se pot sfărâma mâine, pe când succesele dobândite printr-o hotărâre a întâmplării se pierd, lucrurile agonisite prin cultură adânc coborâte în suflete fac parte din moștenirea unui popor”*.

În concluzie, perioada prezentată din istoria românilor a demonstrat ipocrizia marilor interese, iar politica înțeleaptă a domnitorului a menținut autonomia țării, dar fără a găsi răspuns la problema eliminării dominației otomane⁴⁰.

Mai târziu, în 1720, cu mare greutate, trupul lui Constantin Brâncoveanu a fost adus în țară și îngropat la ctitoria sa din București, Biserica Sfântul Gheorghe Nou, sub o candelă pusă de soția sa, Marica, cu următoarea inscripție: *„Această candelă ce s-au dat sfetii Gheorghe cel Nou luminează unde odihnesc oasele fericitului domn, Io Constandin Brâncoveanu Basarab voievod și iaste făcută de doamna Măriei Sale, carea și Măria Sa nădăjduiește în Domnul iarăși aicea să i se odihnească oasele: iulie în 12 zile, leat 7228”⁴¹*.

Prin domniile lor, Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir au realizat o operă politică și artistică unitară și au contribuit la organizarea modernă a instituțiilor autorității centrale. În același timp ei au acționat pentru respectarea drepturilor suverane ale Țărilor Române profitând de declinul puterii Imperiului Otoman.

În noile condiții, de la începutul sec. al XVIII-lea, otomanii neavând încredere în domnia români s-au străduit să afle o altă cale de a controla mai bine Țările Române. Noua formulă politică a fost **instaurarea domniilor fanariote**, care au înlocuit, pentru un secol, domniile pământene.

³⁹ Mircea Bălan, *„Istoria trădării la români”*, vol.II, Editura „Eurostampa”, Timișoara, 2001, pp. 198-199.

⁴⁰ Niculae Lixandru, *art. cit.*, p. 34.

⁴¹ Mircea Bălan, *op. cit.*, pp.198-199.